
KÖNYVEK

Gilbert Edit: Az együttérzés irodalmi és vonzatai. Budapest, Pont Kiadó, 2014, 210 l.

Gilbert Edit könyve a Másikról szól. Nem a különálló, elválasztó, tőlünk különböző értelemben, hanem abban a relációban, amely hozza köztünk, a Másikhoz, a másik emberhez. Az együttérzést emeli ki a kötet címe is, amely nemcsak bahtyini utalás és erős hitvallás, de ihletlenül eltalált összefoglalása is az egybegyűjtött publicisztikák, esszék, tanulmányok témáinak is. A kötet a kétezres évek elejétől tartalmaz korábban már megjelent írásokat, könyvrecenziót, színházkritikát, konferenciabeszámolót éppúgy, mint táncterápiás esszét, helyenként reflektálva az azóta eltelt idő történéseire.

A szerző a pécsi egyetem Modern Irodalomtörténeti és Irodalomelméleti Tanszékének docense, az orosz irodalom kutatója, Ljudmila Ulickaja első hazai fordítója és kiváló ismerője. Könnyen hihetnénk, hogy irodalmi, irodalomtudományi, komparatistikai kérdések és problémák, diszkussziók leírásával találkozunk, de ez csak nagyon kis részben igaz. A szerző maga is pontosításra inti saját magát a bevezetőben: nem pusztán „irodalomról” lesz szó, hanem „kultúráról”. Itt még nem derül ki, csupán a teljes kötet elolvasása után válik nyilvánvalóvá egy másik vezérlő gondolat, az, hogy ebbe a kultúrába belehelyezkedve, annak tagjaként, alakítójaként, érző és értő továbbgondolójaként a szerző is nagyon erősen jelen van a kötetben a maga identitásképző élményeivel, tapasztalataival, érdeklődési körével. Személyes könyv ez, még ha elsőre jól „titkolja” is, ahol paradox módon mégsem a szerző személye az érdekes, sokkal inkább az a módszer, amelynek segítségével megmutatja, hogyan lehet úgy tematizálni, fókuszba emelni olyan, valójában égető kérdéseket, amelyek csak látszólag szólnak szűkebb közönségnek. A laikus beemelése nemcsak gesztus Gilbert Edit könyvében, hanem valódi, őszinte vágy, annak megvallása, hogy csak a „másikkal” együtt válunk teljessé, tölthetők fel saját értelmezési kereteink

is. Jól érzékelteti ezt a felfogást az a rövid részlet, amelyben szerző és szerkesztő együttműködéséről, e két fél érzékeny, mégis – jó esetben – stabil kapcsolatáról és előremutató közös együttműködéséről ír. A szerkesztő – ahogy írja –, a szerző számára az örök, archetipikus „másik”: első, ugyanakkor mégiscsak szakmai olvasó, másik, avagy második szem, szigorú, de jó szándékú apa vagy éppen engedékeny keresztanya, attól függően, hogy milyen attitűdöt kíván meg a szöveg születése. A szerkesztő szinte sosem dolgozik az előtérben: háttér munkás ő, bizonyos szempontból segítő szakember, tükör, amelyben a készülő szöveg elsőként pillanthatja meg önmagát. Egyetlen kiragadott példa, amely arra irányítja a figyelmet, hogy a másira való nyitottság szükségessége, a másik – akár fizikai, akár átvitt értelmű – beengedése nem pusztán humánus vonás vagy jól hangzó frázis, hanem egyfajta ösztönös tudás.

A bevezetőt követően négy fejezetre tagolódik a kötet, amelyben a négy nagyobb rész elkülönítése inkább csak jelzésértékű, elméleti, magában a könyvben nem kapnak hangsúlyos kiemelés ezek az elválasztó-tagoló fejezetcímek, a fejléc sem mutatja külön az egyes tanulmányok vagy részegységek címeit. Ez már csak azért is implikálja a tanulmányok összeolvasását, mert valójában a szerző személyének nyilvánvaló összefűző erejénél jóval több az, ami egybekapcsolja őket, mint ami elválasztja.

Az első részben olvasásszociológiai recenzió kapott helyet és biblioterápiás ars poetica, mely elválaszthatatlanul kapcsolódik a mai irodalomtanítás dilemmáihoz – az általános iskolaitól az egyetemi szintig. A biblioterápia elméletének egyik leglényegesebb pontja a műválasztás kérdése, egész pontosan az, hogy milyen típusú szöveget választ a terapeuta a többszólamú beszélgetések kiindulópontjával. Gilbert ebben a kérdésben egyértelműen amellett áll ki, hogy az esztétikailag értékes, minőségi szépirodalom alkalmas arra a maga komplexitásával, nyelvi megformáltságával és szövegkohéziójával, hogy egyrészt megtartsa az olvasót, másrészt a szöveg-

ben kínált megoldási lehetőségek és megküzdési mechanizmusok láttatásával mintát és segítséget nyújtson neki. A terapeuta szerepét elsősorban abban látja, hogy irodalmi és pszichológiai kompetenciájával van jelen a beszélgetésekben, kibontja és kibontatja a mű egzisztenciális tartalmát úgy, hogy közben minél inkább érvényre jusson és tudatossá formálódjon a beszélgetésben részt vevők egyéni érintettsége, olvasata, amely alkalmas arra, hogy kognitív és/vagy érzelmi változást idézzon elő az illető személyiségében. Ez megtörténhet, meg is történik egy „normál” irodalomórán is, de legalábbis meg *kellene* történnie, vallja a szerző: mikor a gyermek rájön, hogy életszerű az irodalom, és róla szól, az ő problémáival (is) foglalkozik, segítséget ad neki. A szerző kitüntetett szándékának keresése vagy a hermeneutikai szempontú szövegelemzések felől a biblioterápiában arra tolódik a hangsúly, hogy a mű olvasatai maguk is narratív struktúráként jelennek meg. Gilbert felfogásában hangsúlyos azonban még az a nézőpont is, amely nem pusztán a beszélgetések kiindulópontjaként, egyfajta asszociációs gyújtópontként tekint a szövegre, hanem folyton vissza-visszatér hozzá, magából a mű szövetéből kifejtve a lehetséges azonosulási és cselekvési mintákat, megoldási lehetőségeket.

A második rész középpontjában a nő áll: az író nő, az értelmiségi, a vidéki, a gyermeket szülő, konferencián előadó, továbbmenve: csecsemővel konferencián előadó nő. Gilbert Ljudmila Ullickaja és Szabó Magda művein keresztül vizsgálja, veti össze, tanulmányozza és kutatja, hogy létezik-e, megvalósul-e egyfajta nőinek nevezhető látás- és gondolkodásmód a szövegeikben, felhasználva a feminista irodalomtudomány, a nő-kutatás és a gender studies által előtérbe állított kérdéseket is. Persze az, hogy mit nevezünk *nő*-nek, csak látszólag egyszerű kérdés. Ullickaja és Szabó életművének – közvetetten és csak másodszorban, de le nem választhatóan életének – összehasonlítása rendkívül érdekes részleteket tár fel, és ismét visszairányítja a figyelmet a másik kérdésre, hiszen a szerző a mássághoz való viszony narratívájaként definiálja a Szabó-életmű egyik kiemelkedő regényét, *Az ajtót*, amely ily módon értelmezzék szerint az együttérzés nehézségeiről szól. Ullickaja elbeszélői stratégiáit, karaktereit vizsgálva pedig arra a következtetésre jut, hogy inkább tekinthető öko- vagy humanista feministának, aki az emberi lét egzisztenciális jellemzői

közé sorolja a nőiség jellemzőit, és innen, a nő felől közelítve tudja leginkább megragadni az egyetemes lét érzéseit és paradoxonait. Teljesen más szempontból, a „vidéki”-vel összefüggésben taglalja a nőiség kérdéseit az az írás, amely a szerző 2011-es, kolozsvári VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson a kortárs magyar kisebbségi irodalmak szekciójában elmondott gondolatait foglalja össze. A közgondolkodás tematizálására tett kísérletként egy fontos, ez idáig sokszor és sokak által elhallgatott probléma kiemeléseként is felfoghatjuk a valójában nem provokációnak, sokkal inkább közös gondolkodásra ösztönzőnek szánt kérdést: mit jelent, hogy írható körül, hogy fogható meg az értelmiségi, vidéki, női lét? A sztereotip gondolkodáson túl szerinte nehézséget okoz maguknak a szavaknak – azaz női, vidéki – a manipulatív, inkorrekt, jelentésátrákasokkal és csúsztatásokkal terhelt használata. A szerző megszólítja az érintetteket is, felhívva a figyelmüket a saját felelősségük kérdésére, arra, hogy ők is elfogadják ezt a helyzetet, nem, vagy csak ritkán törekszenek arra, hogy megkeressék a megfelelő fórumokat és beszédtemákat tegyék hátrányaik mibenlétét. Azt is vizsgálja Gilbert, hogy vajon kortárs nőirodalmunk felfedezte-e, magáévá tette-e már ezeket az alakzatokat, és arra jut, hogy egy-két szerző – Tóth Krisztina, Kiss Noémi, Galgóczi Erzsébet – műveitől eltekintve az értelmiségi nő alakja Szabó Magda író-, orvos-, tanár- és kutatófigurái óta hiányzik irodalmunkból.

A kötet harmadik része az *Orosz irodalmi víziók: Csehov, Bulgakov, Ullickaja vonzásokörei* címet kapta. A csehovi világ érvényességét, örökségét két irányból vizsgáló, nálunk a szavesebb közönség által kevésbé olvasott kortárs orosz írókat mutat be a fejezetet nyitó tanulmányban, az irodalomkritikusként is termékeny Viktor Jerofejevet és Alekszandr Melihovot. Majd a lágerirodalom peremén elhelyezkedő orosz szenvedéstörténeteket hasonlít össze – Georgij Vlagyimov *Egy őrkutya története* és Ligijja Csukovszkaja *Sorszáma 344* című regényeit –, végül Ullickajával zárul a rész. A hazánkban is rendkívül népszerű orosz író műveinek szakértő ismerőjeként együttérzéssel elemzi a szerző a *Daniel Stein, talmács* című különös, naplórészletekből, levelekből és különféle (ál)dokumentumokból összefűzött regényének „megható kudarcát”. Ullickaja narrációjáról, autobiografikusságának lehetőségéről,

vallomosságáról, a műveiben megjelenő nőalakok jellemzőiről, valamint konkrétan egy-egy művéről több helyen, több írásban is olvashatunk a kötetben. A fejezetet záró esszé az Ulickaja-művek magyarországi recepciótörténetének egyes részleteivel egészíti ki a portrét, felvetve azt a kérdést is, hogy mennyiben befolyásolja a művek eredetitől eltérő hazai fordítási-kiadási sorrendje az olvasói befogadást.

Egymásra vetülő perspektívák értelmezési lehetőségeit kínálja a negyedik rész, az első olvasásra már-már zavarba ejtően változatos témakörökben: színházról, nyelvméletről, transztánccról éppúgy szó esik, mint irodalomról. Végül mégis szépen kirajzolódik a polilógus megteremtési kísérlete: a szerző nemcsak olvasójától kívánja, vágyja, hogy párbeszédbe bocsátkozzon a felvetett témákkal, de saját magát is megszólítja, újrairja, feltöri a lezárt szövegkorpuszokat, és kiegészíti őket az azóta eltelt időben született gondolatokkal, történesekkel. Legyen szó akár Tóth Krisztina első prózakísérletéről, a *Vonalkódról*, Vidnyánszky Attila színházáról a 2012-es Csokonai Fesztiválon, nyelvi és fordításelméleti kérdésekről vagy Polcz Alaine *Asszony a fronton* című művéről, talán a kötetet záró fejezet írásai rezonálnak a legerősebben a bevezetőben megfogalmazott Másikkal kapcsolatos hitvallásra. Megrázó példája ennek a Polcz traumaszövegét elemző íráshoz fűzött megjegyzés, amelyben a szerző arról ír, hogy Alekszandr Melihov az oroszul elérhető *Asszony a fronton*-részletekre reagálva kifejtette, hogy a könyvet minden orosz embernek el kellene olvasnia, mert az jobban szolgálná a nemzetek közeledését, mint bármely hivatalos propaganda. Hangulatában a legkülönlegesebb minden bizonnyal a transztánccról szóló elmélkedés, mely csak látszólag lóg ki a már sokat említett Másik-tematikából: egyedül, saját gondolataiba és testérzékeléseibe merülve egyfajta belső, önismereti, terápiás utazás során az ember önmaga legrejtettebb lényegével találkozhat, ha elég bátor ezt a lépést megtenni. A tudat átmeneti elengedése után tudatosabbá válunk, írja a szerző. Problémák oldódnak meg, megoldások születnek. A polilógus megteremtésével, mozgásban tartásával a szerző célja is mintha ez lenne, hangsúlyozottan nem kierőszakoltan, nem mindenáron nyugvópontra, sokkal inkább arra törekedve, hogy az egymástól eltérő, egymást kiegészítő, versenybe szálló vagy éppen megerő-

sító szövegek előrevigyék kulturális, közéleti, tudományos vagy éppen személyiségfejlődési ügyeinket.

BARSÍ NIKOLETTA

Anikó Ádám: Du vague des frontières. Littératures, langues & espaces. Collection Eidos, série Retina, Paris, L'Harmattan, 2015, 142 l.

Bár első ránézésre, a cím és fülszöveg alapján térpoétikai esszék gyűjteményének tűnik Ádám Anikó irodalomtörténész-fordító (a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Francia Tanszékének vezetője) könyve, mégis jóval több annál. A kötet kilenc plusz egy tanulmánya – hiszen a bevezetés (Introduction) is nyugodtan tekinthető annak – az aktuális francia, valamint frankofón irodalomkritika, a fordításelmélet és a francia–magyar kapcsolatok olyan széles spektrumát tárja elénk, mely a maga nemében páratlan, és amely elemzéseknek csupán vezérfonala, összekötő eleme a tér, az espace fogalma. Illetve, hogy egészen pontosak legyünk, a különféle irodalmi, valamint nyelvi terek közti elmosódó határvonalak, konkrét vagy elvont határátlépések tematikája adja az esszék kiindulópontját, amelyből aztán kifejezetten olvasmányos, érdekes és továbbgondolásra invitáló reflexiók bontakoznak ki.

Amint már említettük, a gondosan szerkesztett kötet olyan bevezetéssel indul, mely már önmagában felér egy tudományos esszével: a fordító és az olvasó fogalmának, szerepének összefonódását tárgyalja, röviden bemutatva azt az alap-problematikát, amelyet a további fejezetekben majd részletesebben is elemez. Nyilvánvaló, hogy a fordítás-olvasás mindig interpretálás is egyben. Ha viszont elfogadjuk azt a megállapítást, hogy a nyelvek és szövegek különféle világlátást közvetítenek („les langues s'articulent autour de visions du monde”), akkor vajon a fordító-olvasó képes-e teljesen átültetni az adott látásmódot a saját nyelvére vagy a lehetetlent kísérli meg – teszi fel a kérdést Ádám. A kötet további írásaiban azt vizsgálja, ehhez milyen nyelvi és civilizációs konfliktusokkal kell megküzdnie, milyen feszültségeket kell feloldania az irodalmi szövegek tekintetében. E konfliktusok csoportosításának megfelelően tagolódik két részre a könyv: az elsőt (Frontières des espaces litté-

raires) az irodalmi terek határmezsgyéit veszi górcső alá, a másodikban (Frontières des langues) pedig a nyelvek közti határokról értekezik.

Az irodalmi határvonalak közül elsőként a szent és profán tér kombinációjából létrejött gótikus katedrális esztétizálódásáról esik szó, hogyan vált időn és téren kívül ragadt szimbólummá, egyfajta „no man’s land”-ként. Utóbbi kifejezést itt alkalmazza Ádám először, ám később több helyen is megfigyelhető lesz, az esszékét összekötő újabb kapocsá válik. A következő fejezetben is a katedrális-tematikával találkozunk, csak konkrét időben, a romantika korában: Báró Eötvös József és Stendhal művei, valamint a köztük fellelhető párhuzamok kapcsán. Az első rész utolsó két írása pedig a konkrét földrajzi határok és a szerzői identitás(ok) kérdéseit feszegeti, két frankofón szerző kiemelésével. Tahar Ben Jelloun marokkói származású író és akadémikus *Partir* című regényében a határokon átívelő identitás-keresés folyamatát elemzi Ádám, míg a haiti születésű, de québeci íróként számon tartott Danny Laferrière esetében viszont ismét a no man’s land fogalmával találkozunk, a határok nélküli, belső identitás jellemzőjeként.

A kötet második részében az irodalmi szövegektől kissé eltávolodva már konkrét fordításelméleti kérdésekkel találkozunk, a nyelvi határvonalak elmosódásával. Az első fejezet igazán kultúrtörténeti csomagként kínál az olvasónak, Chateaubriand magyarországi recepciótörténetét vázolja fel. Az ezt követő esszében Ádám részletesen kitér a bevezetőben már ábrázolt olvasó fordító kérdésére. Annak jár utána, vajon a fordító személyében és feladatában hol ér véget az olvasói szerep, majd hol kezdődik a tolmácsé, aki nemcsak megért, hanem értet is – mindezt Guy de Maupassant *Le Horla* novellájával illusztrálva. Folytatásul a magyar műfordítástörténet egyik legjelentősebb és legfontosabb időszakával ismerkedhetnek meg a francia olvasók, a kommunista éra idején lezárt határok mögött a fordításokban létező irodalommal. A műfordításnál maradván még ugyan, ám egy újabb határvonalat átlépve a következő írásban a filozófiai szövegek átültetésének kérdését járja körül Ádám, a műfordítás és a szakfordítás általánosabb kérdéseit tárgyalva. A kötet záró tanulmánya pedig ismét a frankofón irodalmak felé tekint, a kanadai francia, vagyis québeci irodalom magyar recepciójának és kapcsolatainak történetét foglalja össze.

Amint a fentiekből is látszik, Ádám Anikó esszékötete egy nagyon aktuális és mondhatni divatos kritikai nézőpontból kiindulva mutatja be a francia közönség számára elsősorban a magyar-francia irodalmi kapcsolatokat. A terjedelmi kereteken belül igazán mélyreható módon tárgyal komoly irodalomelméleti problémákat, mégsem túl didaktikus vagy unalmas. Kár, hogy magyarul nem olvasható, a téma iránt fogékony, de franciául nem tudó hallgatók és kollégák is minden bizonnyal örömmel forgatnák.

SÁRDI KRISZTINA

Adeline Gargam: Les Femmes savantes, lettrées, et cultivées dans la littérature française des Lumières ou la conquête d’une légimité (1690–1804). Honoré Champion, Paris, 2013, 1064 l.

A könyv a szerzőnő, Adeline Gargam doktori disszertációjából készült, mely igen alapos kutatások alapján dolgozza fel, óriási anyag ismeretében, a nők intellektuális emancipációjáért folytatott küzdelem történetét a francia felvilágosodás korában. Az időbeli határokat tágan értelmezi, és inkább művekhez, mint korszakhatárokhöz köti az elemzést. Bevezetőjében részletesen tárgyalja és indokolja, hogy miért nem az ún. klasszikusnak hitt felvilágosodás korszakát öleli fel az anyaggyűjtés, ugyanis annál jóval szélesebb körben határozta meg a téma korpuszát (1690–1804). Munkája nemcsak érdekes, de könnyen olvasható is egyben, ami nagyra értékelt ilyen doktori munkák esetében. A könyv az Honoré Champion kiadónál jelent meg két kötetben, egy olyan sorozatban (*Les Dix-huitièmes siècles*), amely a XVIII. századot és szellemi életét a pluralitás jegyében mutatja be.

A nőirodalom ugyan az utóbbi időben nagyobb figyelmet kap, ez azonban még mindig csak a kiemelkedő, némileg ismert személyiségekre irányul, és sok érdekes alkotó életműve továbbra is homályban marad. A nagy terjedelmű monográfia első kötete viszont nemcsak ismert alkotónókról, tudósokról, filozófusokról vagy írókról szól, hanem náluk jóval kevésbé ismert személyiségekről is, és nem kizárólag az irodalom területét öleli fel. Ilyen felfedezés pl. a híres bába, Du Coudray asszony, akinek működése

óriási mérföldkövet jelentett a francia szülészet fejlődésében. A viszonylag híresebb nevekről is el lehet mondani, hogy nagy részüket csak a téma hivatásos kutatói vagy a korszak szakértői ismerik, a szélesebb szakma vagy az olvasók számára ismeretlenek. Így olvashatunk gyógyszerész nőkről, herboristákról, műgyűjtőkről, amatőr patológusokról, de még „fantom” írónőkről is. A könyv feltétlen érdeme, hogy teljességre ugyan nem törekedve, de bevonja érdeklődési körébe ezeket a művészeteken kívüli körökhöz tartozó alkotókat is. Adeline Gargam igyekezett számba venni minden olyan személyiséget, aki hozzájárult a női státusz felemeléséhez és a férfiakkal való egyenrangúság elismertetéséhez.

Természetesen beletartozott a témakörbe a diszkrimináció, a nők iránti megvetés és a polgárjogok megtagadásának korabeli története is. A szerzőnő tehát kitekint az előzményekre, hosszasan kitér nemcsak az adott korban dokumentálható, de az azt már évszázadokkal megelőző nőgyűlöletre, a mâcon zsinatot pl. többször is említi (Kr. u. 581). Sok forrást jelöl meg, idéz és használ fel, hogy mélységében mutathassa meg a „művelt” férfitársadalom mentalitását ezen a téren. Természetesen ellenpéldákat is ismertet, több olyan kötet címére hivatkozva, amelyekben a „szébbik nemet” dicsérik. A hátrányos megkülönböztetés filozófiai hátterének megvilágítása értékes szempont a kérdés megítéléséhez.

Mivel Gargam a történeti és politikai szempontokat sem rekesztette ki érdeklődési köréből, a vizsgált kritériumok szintén igen sokfélék. Kitér pl. több olyan női utópikus mozgalomra, amelyeket maga is „maradinak” vagy „futurisztikusnak” titulál, bár kuriózumként említésre méltók. Való igaz, hogy némelyik elképzelés megmosolyogtatja az olvasót, annyira végletes és férfiellenes. Még elképzelni is nehéz, miként lehet a férfiakat teljesen kizárni a társadalomból, és kizárólag évi egyszeri kapcsolatot teremteni velük, akkor is kizárólag az utódnemzés céljából, persze ilyen esetekben nyilván kézenfekvő az az elfogadhatatlan magyarázat, hogy a kirekesztés hasonló természetű, tehát jogos negatív reakcióval válaszolni rá.

A francia felvilágosodás korában igen elterjedt fogalom és műfaj volt a „vita”. A fiatal lányok és általában a női nem nevelésének és oktatásának a problémája megosztotta a nézeteket. Egyesek a tanítást szükségesnek és fontosnak

tartották, mások éppen ellenkezőleg, annak feleslegességét és veszélyeit taglalták. Már a reneszánsz idején is aktuális volt a női oktatás kérdése: végül a katolikus egyház reformátorai kezdeményezték a különböző női rendeknek egyben oktatással is foglalkozó zárt közösségekké való átalakítását. A francia forradalom erre is kihatással volt: Olympe de Gouges (1748–1793) megírta a híres emberi és polgári jogok nyilatkozatának mintájára a nők polgári jogainak nyilatkozatát (*Declaration des droits de la femme et de la citoyenne*, 1791). A szöveg 17 pontban fejtí ki a nők abszolút egyenjogúságát, még szexuális téren is, a férfiakkal egy szintre helyezve őket, jogaikat tekintve. Mivel de Gouges politizált, sőt a forradalomban is tevékenyen részt vett, vakmerő fellépése az életébe került: 1793-ban, 45 éves korában lefejezték. Számos írásában harcolt nemcsak a nők emancipációjáért, de a rabszolgaság eltörléséért is, ami kivételesnek számított a forradalmárok között.

Adeline Gargam könyvének második kötete leginkább a nők irodalmi munkásságáról szól. A színházi daraboknak különös figyelmet szentel, és említésre méltó, hogy aprólékosan elemzi a jellemző „női” műfajokat, a témaválasztás és a női lét közti összefüggéseket, és a nők helyét az irodalmi alkotások terén, kortárs férfiírókkal összehasonlítva. Az említett és egyben tanulmányozott emlékiratírók között nemcsak olyan híres memoralistákat tárgyal, mint pl. Madame de Staal-Delaunay vagy Madame de Genlis, de még Marmontel nevével is találkozunk. A szerző ugyancsak tág horizontú összefoglalóban ismerteti a korabeli szalonok világát, ahol a nők vezető szerepet játszottak. Du Deffand márkiné, Julie de Lespinasse vagy Madame de Tencin irodalmi szalonjai fontos helyszínei voltak a véleményalkotásnak, és a felvilágosodás filozófusainak nézeteit is hatékonyan terjesztették. Gargam nemcsak a szalonok működéséről és társadalmi helyéről rajzol hiteles, alaposan dokumentált képet, de beszámol arról is, milyen szellemben ábrázolták a „tudós nőket” ebben a korban, és hogyan figurálták ki őket komikus hangvételű színdarabokban. Nemcsak Molière idejében, de később is kedvelt, sőt hálás téma maradt a gúnyolódásra a szalont működtető „álértelmiségi”, nagyvilági asszony. Ezt a közkeletű vélekedést és szarkasztikus felfogást cáfolja majd meg Marivaux egyik befejezetlenül maradt regényében, a *Marianne életében*, ahol rendkívül pozitív karakterként mutatja a sze-

replők között a két szalont működtető hölgyet, Madame de Mirant és Madame Dorsint. A szalonok világa után Gargam számba veszi azokat az íróknak, akik társadalmi és anyagi szükségletből űztek írói tevékenységet, és foglalkozásuk, sőt megélhetésük lett az írás. Értekezésének első kötetében ugyan már említést tett róluk, de tézise végére érve teljességében kibontja ezt a témát. Végezetül összegzi kutatásainak eredményeit, bebizonyítja, hogy a felvilágosodás igenis nagyban hozzájárult a női egyenjogúság kivívásához, leginkább az oktatás és az irodalom, de tágabb értelemben a humán tárgyak szinte minden területén.

Összességében elmondható, hogy a szerző rendkívül széles anyaggyűjtésre támaszkodva

sok fontos témát vet fel és vizsgál alaposan, és elemzései a szakirodalomban végzett nagy háttér munkáról is tanúskodnak. Külön értéke munkájának az, hogy nagy tudományos felkészültségét képes volt olvasmányos stílusban közreadni a szélesebb szakma és az olvasók számára. Így a témát nem feltétlenül, vagy nem ilyen mélységében ismerő olvasó is sok érdekességet találhat a könyv olvasása során, a szakembereket pedig alapos lábjegyzetek és bibliográfia segíti a további tájékozódásban. Mindezek alapján a monográfia ezentúl kézikönyvnek tekinthető a témakör tanulmányozásában.

VÁRADI MÁRTA